

Jelentés

a levéltári szakfelügyelet 2012. évi működéséről és ellenőrzési tapasztalatairól

A vezető szakfelügyelőből, 9 közlevéltári és 3 nyilvános magánlevéltári szakfelügyelőből álló szakfelügyelői korból 2012 elején 1 közlevéltári és 1 nyilvános magánlevéltári szakfelügyelő mentesült az általános feladatok végzése alól, és az év során esetleg felmerülő rendkívüli teendők ellátására tartalékba került. Ezt a változást a pénzügyi feltételek szűkülése okozta. Következésképpen a szakfelügyelet korábbi ellenőrzési rendje is módosult. A 2012. évi munkaterv eredetileg azt tartalmazta, hogy közlevéltárak közül Budapest Főváros Levéltárában (BFL), a megyei levéltárakban és 12 egyéb közlevéltárban a raktárak minősítésére és a működési (pénzügyi, személyi, technikai) feltételek ellenőrzésére kerül sor. Végül — a megyei levéltárakat érintő szervezeti változások következtében — a Minisztérium döntése értelmében — az általános levéltárak közül a megyei levéltárakban nem, csak a BFL-ben és valamennyi egyéb közlevéltárban történt meg a feladatok elvégzése. A nyilvános magánlevéltárakra vonatkozó eredeti ellenőrzési terv annyiban módosult, hogy a 2012-re előirányzott vizsgálatokat két évre (2012–2013) osztottuk el.

Továbbra is elláttuk a levéltári selejtezések felülvizsgálatát. Új feladatként a vezető szakfelügyelő és két szakfelügyelő a Minisztérium részére véleményezte 18 állami fenntartásba került megyei levéltár 2011. évi beszámolóját és 2012. évi munkatervét.

Rendkívüli szakfelügyeleti vizsgálat 3 levéltárban (Hadtörténelmi, Környezetvédelmi és Vízügyi, Politikatörténelmi és Szakszervezeti) volt az illetékességi körbe nem tartozó fondok felderítése céljából.

A vezető szakfelügyelő helyszíni szemlét is tartva pozitívan véleményezte a Győri Evangélikus Egyházközség nyilvános magánlevéltár alapítására vonatkozó kérelmét.

Az év folyamán 3 alkalommal tartottunk szakfelügyelői értekezletet a feladatok megbeszélése céljából.

Az ellenőrzések fő tapasztalatairól az alábbiakban számolok be.

I.

Közlevéltárak

A raktárminősítés és a működési feltételek vizsgálata a BFL-ben, 18 állami szaklevéltárban, 4 települési önkormányzati és 2 köztestületi levéltárban valósult meg.

1. Raktárminősítés

A levéltári raktárak minősítése a 10/2002. (IV. 13.) NKÖM rendelet 5. §-a alapján az 5–6 évvel ezelőttihez hasonló módon zajlott le. A levéltárak elvégezték az előkészítő munkát (klímamérések naplózása, az adatok értékelése, az épületre és a raktárakra vonatkozó adatlapok felvétele), majd a levéltár vezetője és a szakfelügyelő közösen a levéltári anyag őrzésére alkalmasság és a befogadóképesség szempontjából minősítette a raktárakat. Az eredményeket levéltár-típusonként foglalom össze.

a) BFL

Valamennyi raktára klimatizált, **optimális** a papíralapú levéltári anyag tárolására. E minősítés akkor érvényes, ha a klímaberendezést a jövőben is megfelelően működtetik. A más hőmérsékletet és páratartalmat igénylő fotóanyagok is optikai adathordozók tárolására is használt két raktár e levéltári anyagokra nem optimális, hanem csak **elfogadható** körülményeket biztosít.

Az üres raktári férőhely 8512 fm irat befogadását teszi lehetővé. Ha az iratátvétel az utóbbi évekbeli mennyiségű lesz, akkor a raktárak középtávon betelnek.

b) Állami szaklevéltárak

ba) Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Hat klimatizált raktára közül három **optimális**, három bizonyos fenntartással **alkalmas** minősítést kapott. A III–V. számú raktárakban — a klímaberendezés gyakori üzemzavarai miatt — a klíma-adatok a másik három raktárhoz képest rosszabbak voltak az elmúlt évben.

A raktárakban 164 fm üres férőhely van, ez a még átveendő iratanyagnak kb. 50%-ára elegendő.

bb) Hadtörténelmi Levéltár

Raktárai részben **megfelelőek**, többségükben azonban — jelen körülmények között — csak **szükségmegoldást** jelentenek. (A Petőfi Laktanyában lévő mozgófilm-raktárban adathiány miatt nem lehetett a minősítést elvégezni. Annyi így is megállapítható volt, hogy nem megfelelőek a körülmények, elsősorban azért, mert a nyílászárók nincsenek szigetelve.)

Az üres raktári férőhely a megfelelő raktárakban 528 fm. Ez legalább középtávon elegendő a gyarapodás befogadására.

bc) Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár

A levéltár alkalmatlan raktárainak nagy részét 2007 óta megszüntették, emellett több intézkedést is tettek a rossz helyzet javítása céljából. Mindezek ellenére — a nagy klíma-ingadozások miatt — a mostani minősítés során is csak **szükségmegoldásként elfogadható** besorolást kaphattak a létező raktárak.

bd) Felsőoktatási intézmények levéltárai

E levéltárak közül kettő (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltára, Miskolci Egyetem Levéltára) **alkalmatlan** raktárral rendelkezik. Előbbinél elsősorban a teljes zsúfoltság, utóbbinál a vízcsatorna és a csapadék-elvezető léte okozza a fő problémát.

A Magyar Képzőművészeti Egyetem Levéltárának raktára **optimális** minősítésű lehetne, ha a klímaberendezést folyamatosan működtetnék és a világítás fényerejét csökkentenék.

A többi egyetemi levéltár közül kettő (Pannon Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár, PE Georgikon Kar Kari Könyvtár és Levéltár) esetében **elfogadhatóak** a raktárak, az elsőnél a létező klímaberendezés működése esetén optimális lehetne a minősítés, a másodiknál ellenben gond, hogy az egyik raktár külön nem áramtalanítható. A több raktárhelyiséggel rendelkező levéltárak közül négyben (Budapesti Corvinus Egyetem, ELTE, Nyugat-magyarországi Egyetem, Szegedi Tudományegyetem, Semmelweis

Egyetem levéltárai) **alkalmas, fenntartással alkalmas és szükségmegoldásként elfogadható** raktárak is vannak.

Fenntartással **elfogadható** minősítést kapott a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem két raktára (a páratartalmat kellene javítani) és a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltárának raktára (növelni kellene az alacsony páratartalmat és csökkenteni a magas nyári hőmérsékletet). A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár, valamint az Állatorvos-tudományi Kar Levéltára raktárai lényegében hasonlóak.

(A klímamérések hiánya miatt nem lehetett elvégezni a minősítést a Nyugat-magyarországi Egyetem mosonmagyaróvári taglevéltárában.)

A raktárak befogadóképessége néhány egyetemi levéltárat kivéve korlátozott. Különösen a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltára és a Budapesti Corvinus Egyetem Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár van e szempontból igen rossz helyzetben.

be) Települési önkormányzati levéltárak

Győr Megyei Jogú Város Levéltára 2 épületben tárol levéltári anyagot. Raktárainak kb. fele **elfogadható**, a többi viszont csak **szükségraktárnak** minősül (ha a nagyon magas nyári hőmérsékletet és az alacsony páratartalmat kiküszöbölnék, ezek a raktárak is elfogadhatóak lennének).

Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltárában a fűtéskorszerűsítés megvalósulása óta 3 raktár **megfelelő**, 2 raktár az azon átvezető szennyvíz-elvezető kiiktatásával **megfelelő lehetne**.

Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltárának 4 raktára jelen körülmények között **alkalmatlan**, 2 raktára csak **szükségraktárnak** tekinthető minősítést kapott. Okok: épület-szigetelés hiányosságai, a tető a felső szinten több helyen beázik, a hőmérséklet és a páratartalom gyakran kívül van a tűréshatáron. Gond az is, hogy nincs tűzjelző berendezés.

Vác Város Levéltárában 2007 után lényegesen javultak a raktározási feltételek. A légkondicionált raktárak **optimálisak**.

A négy városi levéltár raktárai a befogadóképesség szempontjából nagyjából hasonlóak: a levéltári anyag átvételére csak néhány évig adnak lehetőséget.

bf) Köztisztületi levéltárak

Az MTA Levéltárában az akadémiai épületben lévő **alkalmatlan** pinceraktárt még mindig használják. A földszinten elhelyezkedő — a munkaszobával és kutatóval egy légterű — raktár és a törökbálinti DEPO-ban lévő „rég” raktár **megfelelő**, a DEPO-beli „új” raktár **optimális** minősítést kapott.

A MOKK Közjegyzői Levéltár raktára a rossz klimatikus viszonyok miatt csak **átmenetileg alkalmas** levéltári anyag tárolására. A magas hőmérséklet csökkentése céljából az épülettetőt kellene szigetelni, az alacsony páratartalmat pedig párologtató berendezéssel lehetne növelni.

A befogadóképesség szempontjából az MTA Levéltára raktárai középtávon, a Közjegyzői Levéltár raktára — ha a klímát javítják — hosszabb távon biztosítja az iratátvételt.

Négy intézmény (Hadtörténelmi, Környezetvédelmi és Vízügyi, Tatabánya Megyei Jogú Városi, MTA Levéltára) esetében vált szükségessé intézkedési terv készítése.

Az elvégzett raktárminősítés általános tapasztalata az, hogy a vizsgált levéltárak többségében 2006–2007-hez képest valamelyest javultak a raktározási feltételek, de komolyabb eredmény eléréséhez sokkal több fenntartói erőfeszítésre lenne szükség.

2. A költségvetési, személyi és technikai feltételek alakulása

a) BFL

A levéltár költségvetési támogatása 2010-hez képest a következő két évben számottevően csökkent. Emiatt 2010. december 31. és 2012. május 31. között 135-ről — főleg a szakmai munkaköröket érintve — 115-re csökkent a létszám. (Ezen kívül a betöltött állások száma 135-ről 106-ra apadt.) Mindez problémákat okoz a teljes körű feladatellátásban: a raktárak légkondicionálását takarékosági okokból esetenként szüneteltetni kellett, illetőleg az optimális értéktől eltérő beállításokat kellett alkalmazni. A pályázatokon elnyert összegekből nyílt mód állományvédelmi, tudományos és közművelődési célok megvalósítására.

A levéltár infokommunikációs felszereltsége, restauráló és filmező-digitalizáló műhelye jónak minősíthető, bár a hardverek, szoftverek és a műhelyek eszközeinek egy része mára elavult. Komoly előrelépést jelent az e-Levéltár projekt keretében létrejövő új szerverterem.

A BFL honlapja színvonalas. Ez az intézmény működteti a közös Levéltári Portált. A levéltár két gépjárművel rendelkezik.

b) Országos hatáskörű állami szaklevéltárak:

Az ÁBTL önálló költségvetésű, önállóan gazdálkodó intézmény, a Hadtörténelmi Levéltár és a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár működéséhez viszont a fenntartóik költségvetésében szereplő összegek állnak rendelkezésre. Utóbbi intézménynek semmilyen befolyása sincs a költségvetés összeállítására.

Az ÁBTL támogatása — hasonlóan a többi közlevéltárhoz — 2010-hez képest csökkent, amit az intézmény csak komoly takarékosági program megvalósításával tudott ellensúlyozni. Személyi létszáma 2010 óta változatlanul 99 fő. Az infokommunikációs eszközrendszert tekintve az egyik legjobban felszerelt hazai levéltár, digitalizáló és restauráló műhelye is van, levéltáraink közül egyedül rendelkezik savtalanító berendezéssel. Honlapja színvonalas.

A Hadtörténelmi Levéltár személyzete évek óta 10 főből áll. Minimálisan 2 fős (1 informatikus, 1 kezelő) fejlesztésre lenne szükség a megfelelő feladatellátáshoz. Az infokommunikációs felszerelés elfogadható. A restaurálási és mikrofilmezési igényt a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum műhelyei elégítik ki. Honlap van.

A Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár létszáma 2012-ben 6-ról 6 1/5-re emelkedett. Az őrzött levéltári anyag mennyiségéhez képest kevés a munkatársak száma: legalább még egy kezelőre lenne szükség. 13 számítógép van (ebből 2 szerver), de ezek jórészt már elavultak. Honlap van.

c) **Felsőoktatási intézmények levéltárai:**

A 15 egyetemi levéltár közül ötnek van elkülönülő (lényegében önálló) költségvetése (Budapesti Corvinus Egyetem, ELTE, Semmelweis Egyetem, Pécsi Tudományegyetem és Szegedi Tudományegyetem levéltárai), a többi levéltár az illető egyetemi könyvtár részeként működik, és nincs elkülönülő költségvetése.

Általánosságban elmondható, hogy csaknem mindenütt romlott a költségvetési pozíció, de ez még nem ment a személyi ellátottság rovására.

d) **Települési önkormányzatok levéltárai:**

Győr Megyei Jogú Város Levéltárának stabil volt a költségvetése. Létszáma 2010 óta 10 fő, ami jó személyi ellátottságnak minősül; a létszám munkaköri arányai is megfelelőek. Az intézmény számítástechnikai eszközökkel és egyéb technikai eszközökkel jól felszerelt. Honlapja van.

Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltárának költségvetési ellátottsága romlott ugyan, de még elfogadható mértékű volt 2012 közepén. A 8 fős létszám is megfelelő. Az infokommunikációs felszerelés hiányos és meglehetősen elavult. Az intézmény kis restauráló műhellyel is rendelkezik. Honlapja van.

Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltárának költségvetési helyzete 2010-hez képest jelentősen romlott, a személyi ellátottság (4,75 fő) még elfogadható. Technikai felszerelése fejlesztésre szorul. Honlapja van.

Vác Város Levéltárának költségvetési helyzete nagyjából stabil volt 2012 közepén, és 5 fős létszáma is elfogadónak minősült. Infokommunikációs és más technikával megfelelően ellátott. Honlapja van.

Összefoglalóan elmondható, hogy a városi levéltárak feltételrendszere általában — a körülményekhez képest — elfogadható.

e) **Köztisztviselői levéltárak:**

Az MTA Levéltára nem rendelkezik önálló költségvetéssel, kiadásait a könyvtár büdzséje fedezi. Különösebb probléma ezzel nem volt. Számítógépei a könyvtár rendszerébe integráltak. Digitalizálás még nem volt az intézményben. Restaurálási igényeiket a könyvtári műhely elégíti ki.

A MOKK Közjegyzői Levéltár I. Budapesten található. Költségvetése külön alfejezet a MOKK költségvetésében. A vidéken tervezett taglevéltárak közül 2012-ben a győri és a pécsi már megkezdte működését. A pénzügyi források csökkenése lassítja a többi taglevéltár létrehozását. A három levéltár összlétszáma 26 fő volt 2012 őszén. Technikailag jól ellátott intézmény, mindhárom levéltár rendelkezik gépkocsival is.

II. Nyilvános magánlevéltárak

2012-ben a következő 10 intézmény vizsgálatára került sor: Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyei Levéltár, Görög Katolikus Püspöki Levéltár, Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Ciszterci Nővérek Boldogasszony Háza Monostor Levéltára, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltára, Nyíregyházi Evangélikus Egyházközség Levéltára, Orosházi Evangélikus Gyülekezet Levéltára, Szarvas-Ótemplomi Evangélikus Egyházközség Levéltára, Magyarországi Baptista Levéltár.

1. Honlapok, internetes megjelenés

A 10 vizsgált levéltár közül 3-nak van önálló, egynek pedig a könyvtárral közös honlapja (Görög Katolikus Püspöki Levéltár, Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, Magyarországi Baptista Levéltár és a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltára). Ezek különböző minőségűek és adattartalmúak, ilyen vonatkozásban fejlesztésre szorulnak. Fenntartója honlapján külön menüpontban találhatunk információkat a Váci Püspöki és Káptalani Levéltárról (csak általános tájékoztatást ad), a Nyíregyházi Evangélikus Egyházközségi Levéltárról (csak néhány adattal), az Orosházi Evangélikus Gyülekezet Levéltáráról (minimális információval) és a Szarvas-Ótemplomi Evangélikus Egyházközség Levéltáráról (ez viszonylag gazdag adattartalmú).

A Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyei Levéltár és a Ciszterci Nővérek Boldogasszony Háza Monostor Levéltára nem rendelkezik saját honlappal, és nem szerepel fenntartói honlapon sem.

Valamennyi katolikus levéltárról vannak elérhetőségi, gyűjteményi és nyitvatartási információk a www.leveltar.katolikus.hu honlapon, a Magyar Egyházi Levéltárosok Egyesülete honlapján. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának honlapja (www.mnl.hu) a Magyarországi levéltárak nyilvántartása menüpontban valamennyi hazai levéltárról közöl hasznos adatokat (kivéve a levéltári anyagokról).

Összefoglalóan megállapítható, hogy van még teendő a világháló használata terén a vizsgált levéltárakban. E vonatkozásban a szakfelügyelők javaslatokat fogalmaztak meg jelentéseikben.

2. Az állományvédelem helyzete

A szakfelügyelők elsősorban azt vizsgálták, hogy milyen a levéltári anyag raktározása, figyelemmel kísérik-e a raktári klíma alakulását, van-e betörés és tűz elleni technikai védelem, a feldolgozó munka végzése során eltávolítják-e a károsító anyagokat (gemkapocs, nejlontasak stb.) az iratok közül.

A jelentésekből kitűnik, hogy a Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegyei és a Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár 2008 óta új elhelyezést kapott, amely sokkal jobb az előzőnél. Az elől említett intézmény raktára légkondicionált, mindkét levéltár számottevő üres férőhellyel rendelkezik. Hasonló mondható el a Görög Katolikus Püspöki Levéltárról. A Nyíregyházi Evangélikus Egyházközség Levéltárának 2009-ben felújított raktárában szabályozható fűtést szereltek be. Megfelelőnek minősíthető a Sárospataki Református Levéltár 2 raktára, a Baptista Levéltár és a Szarvas-Ótemplomi Evangélikus Egyházközség raktárai is.

A Váci Püspöki és Káptalani Levéltár 3 raktára közül kettő elfogadható, egy (a Székesegyház emeletén lévő) nem. A Ciszterci Nővérek Levéltárának padlástéren kialakított raktára — a tett intézkedések ellenére — kitett a külső hőmérsékleti viszonyoknak, indokolt lenne más helyre költöztetni a nem túl nagy mennyiségű levéltári anyagot. Az Orosházi Evangélikus Gyülekezet Levéltára raktárában nem megfelelő a páratartalom.

A vizsgált levéltárak mindegyikében van mechanikai betörésvédelem, és a levéltárak többsége elektronikus jelzőrendszerrel rendelkezik. Egy-két kivétellel mérik és figyelik a raktári hőmérsékletet és páratartalmat. Általánossá vált az iratok savmentes dobozokba helyezése és a rendezés során a károsító anyagok eltávolítása is. Pályázati lehetőségek függvényében a restaurálásra szintén gondot fordítanak.

A 2011. évben vizsgált levéltárak esetében is fejlődést konstatálhattunk, a 2012-ben végzett ellenőrzések is azt bizonyítják, hogy az egyházi levéltárak fenntartói gondos gazdák.

III.

A levéltári selejtezések felülvizsgálata

Amit az elmúlt 12 évben többször leírtam az éves összegző jelentésben, a 2012. évre is érvényes: levéltáraink többsége ódzkodik a belső levéltári selejtezéstől, pedig erre nagy szükség lenne elsősorban nem a helynyerés, hanem a levéltári anyag használhatóságának javítása céljából.

Az év folyamán 7 megyei levéltártól (Bács-Kiskun, BAZ, Győr-Moson-Sopron soproni, Hajdú-Bihar, Komárom-Esztergom, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg) 6 esetben 8 db iratselejtezési terv, 19 esetben 19 db selejtezési jegyzőkönyv érkezett be az illetékes szakfelügyelőkhöz. A vezető szakfelügyelő valamennyit felülvizsgálta, rendben lévőnek találta, és jóváhagyásra felterjesztette az EMMI Közgyűjteményi Főosztálynak. A Minisztérium az összes tervet és beszámolót jóváhagyta.

Budapest, 2013. január 31.

Dr. Lakos János
levéltári vezető szakfelügyelő